

UTJECAJ DRUGOG VATIKANSKOG SABORA NA V. KNJIGU ZAKONIKA IZ 1983. O CRKVENIM VREMENTIM DOBRIMA

Jure BRKAN, Split

Sažetak

Katolička crkva u praksu je primijenila, odnosno praktički je konkretizirala II. vatikanski sabor, obnovivši svoje zakonodavstvo: *Latinske crkve* (kan. 1) i *Istočnih crkava*. Ta nas je činjenica potakla da obradimo: koliki je utjecaj II. vatikanski sabor izvršio na V. knjigu Zakonika iz 1983. Sabori su, naime, kroz povijest Crkve mnogo utjecali na Crkveno zakonodavstvo, ali ne toliko koliko je to učinio II. vatikanski sabor. Sabor je obnovio lice Crkve, također i kada je riječ o Crkvenim vremenitim dobrima. To se najviše osjeća u davanju prednosti službi nad nadarbinom, tako se praktički napušta nadarbinski sustav, a umjesto nje ga uvode se razne ustanove na razini pojedinih Crkvenih struktura kao što su biskupske konferencije, dijeceze i župe. Uvode se razna ekonomska vijeća i zahtijeva se pomoć ekonomskih stručnjaka. Nakon II. vatikanskog sabora, osnivaju se zajedničke blagajne, zajednički fondovi, naglašava se socijalna skrb, središnji fond, solidarnost, itd. Radi toga smo u ovom radu obradili recepciju Sabora u V. knjizi *Zakonika kanonskoga prava* iz 1983. pod naslovom »Vremenita Crkvena dobra« (De bonis Ecclesiae temporalibus), kan. 1254-1310. Nakon uvođa, obradili smo: 1. *Prirođeno pravo i sloboda Katoličke crkve da stječe, posjeduje, otuđuje i upravlja Crkvenim vremenitim dobrima*; 2. *Napuštanje nadarbinskog sustava i njegovo preuređenje*; 3. *Karitativno služenje Crkve*; 4. *Ekonomska solidarnost biskupa u biskupskom kolegiju*; 5. *Pravično uzdržavanje klera i drugih Crkvenih službenika*.

Ključne riječi: Crkva, II. vat. sabor, Zakonik, dobra, pravna osoba.

Uvod

Nakon *Zakonika kanonskoga prava* (Codex iuris canonici) iz 1917. godine,¹ na konačni tekst kanona V. knjige Zakonika iz 1983. (kan. 1254-1310), tj. na ko-

¹ Crkvene dokumente koji su najviše utjecali na Zakonik iz 1917. usp.: *Codex iuris canonici Pii X Pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus praefatione fontium annotatione et indice abalytico-alphabetico ab eminentissimo Petro card. Gasparri auctus*, Tipis polyglottis Vaticanis, Romae, 1934. U Zakoniku iz 1917. normativa o crkvenim vremenitim dobrima bila je smještena u treću knjigu, dio VI. kan. 1495-1551. U Zakoniku iz

načnu redakciju Zakonika iz 1983. najveći je utjecaj izvršio u prošlom stoljeću II. vatikanski sabor (11. listopada 1962. – 8. prosinca 1965.).² Tu ćemo tvrdnju u ovome radu obrazložiti temeljeći je na relevantnim izvorima za kanone iz V. knjige Zakonika iz 1983. Pokrajinski i Opći sabori, posebno Tridentinski sabor izvršili su veliki utjecaj na Crkveno zakonodavstvo, posebno na prvi Crkveni Zakonik, tj. na Zakonik iz 1917.; smatramo da je II. vatikanski sabor još više od drugih prethodnih sabora utjecao na formiranje zakonodavstva Katoličke crkve, posebno kada je riječ o posaborskoj ekleziologiji, strukturi Crkve, te o Crkvenim vremenitim dobrima, bilo da se radi o vremenitim crkvenim dobrima općenito bilo posebno.

Konkretno govoreći, u izvorima za pojedine kanone Zakonik iz 1983. spominje, između ostalog, poimence u kan. 1254-1286, Saborske dokumente: *Lumen Gentium* (dalje LG)³, *Christus Dominus* (dalje CD)⁴, *Dignitatis humanae* (dalje DH)⁵, *Gaudium et spes* (dalje GS)⁶, *Perfectae caritatis* (dalje PC)⁷,

1983. propisi o Crkvenim vremenitim dobrima mnogo su izmijenjeni. Crkvenim dobrima posvećena je samostalna V. knjiga Zakonika iz 1983. Popis izvora za Zakonik iz 1983. uredilo je papino povjerenstvo za reformu Zakonika. Oni se mogu lako naći ispod pojedinih kanona. Usp. Papino povjerenstvo za autentično tumačenje Zakonika kanonskoga prava: *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus Fontium annotatione et indice analytico-alphabeticum auctus*, Libreria editrice Vaticana, 1989.

² Kardinal Vincenzo Fagiolo, predsjednik papinskoga vijeća za tumačenje pravnih tekstova piše: »Nessun riscontro storico di eguale portata e di eguale intensità produttiva e trasformatrice troviamo nella passata legislazione canonica che possa essere paragonata all'influsso che il Vaticano II ha esercitato sulla revisione, evoluzione e qualificazione sostanziale e formale del Codice di diritto Canonico« (V. FAGIOLO, »Vaticano II e Codex juris canonici«, u: *Teologia e diritto canonico*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1987., str. 33. Cijeli citirani članak vidi. na str. 33-52. O Crkvenim Saborima kao izvorima Crkvenog prava usp. M. BRLEK, »Il Vaticano II. e il problema dell'aggiornamento del Codice«, u: *Vita Minorum*, Marzo-Aprile-Luglio-Agosto, br. 2 i 4, 1963., posebno str. 134-143, cijeli članak se nalazi na str. 113-143. Usp. V. DE PAOLIS, »I beni temporali della Chiesa. Canoni preliminari (cann. 1254-1258) e due questioni fondamentali«, u: *I beni temporali della Chiesa*. XXII incontro di studio passo della Mendola-Trento 3 luglio - 7 luglio 1995, Glossa, Milano, 1997., str. 17-20; usp. P. ERDO, »Chiesa e beni temporali: principi fondamentali del Magistero del Concilio Vaticano II (cann. 1254-1256)«, u: *I beni temporali della Chiesa*, Libreria ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1999., str. 21-35.

³ U ovom radu smo se služili prijevodom dokumenata II. vatikanskog sabora na hrvatski jezik. Dvojezično izdanje (latinski i hrvatski): *II. vatikanski Koncil. Dokumenti. Latinski i hrvatski*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970.

⁴ Usp. CD, 6; 21; 28; 31.

⁵ Usp. DH, 13; 14.

⁶ Usp. GS, 67; 76; 88.

⁷ Usp. PC, 13.

Presbyterorum ordinis (dalje PO)⁸, *Ad gentes* (dalje AG)⁹ i *Apostolicam actuositatem* (dalje AA)¹⁰.

U kanonima od 1287. do 1310. papinsko povjerenstvo za reformu Crkvenog Zakonika ne spominje izvore iz dokumenata II. vatikanskog sabora. Dakle, u poglavlju III. »Ugovori i napose otuđenje (kan. 1290-1298), u naslovu IV. »Nabožne odredbe općenito i nabožne zaklade (kan. 1299-1310) ne može se toliko govoriti da je na te kanone utjecao II. vat. sabor poimence. To nikako ne znači da se i tu ne osjeća saborski duh. Sabor je uglavnom dao sliku Crkve te opća ekleziološka načela, što su stručnjaci pretvorili, po načelima pravne znanosti, kanoničkim jezikom, u kanone (zakone).¹¹ To je zakonodavac Sveti Otac papa Ivan Pavao II. naglasio u Konstituciji »Sacrae disciplinae leges« kojom je proglasio 25. siječnja 1983. godine *Zakonik kanonskoga prava* (dalje *Zakonik iz 1983.*). *Zakonik iz 1983.* kao cjelina i pojedini kanoni, postali su obvezujući za cijelu latinsku Crkvu od 27. studenoga 1983. godine.¹²

⁸ Usp. PO, 8; 17; 20; 21.

⁹ Usp. AG, 17; 38; 41.

¹⁰ Usp. AA, 8; 10; 22;

¹¹ Papino povjerenstvo za reviziju odnosno reformu Zakonika odredilo je novu podjelu materije u odnosu na *Zakonik iz 1917.* pod naslovom »De iure patrimoniali Ecclesiae«. Tit. I. Canones praeliminares, tit. II. De subiecto domini, tit. III. De administratione bonorum, tit. IV. De acquisitione, de alienatione et speciatim de contractibus, tit. V. De piis voluntatibus in genere et de piis foundationibus. O radu zbora stručnjaka na V. knjizi Zakonika usp. *Pontificia commissio Codici iuris canonici recognoscendo Communicationes* (dalje *Communicationes*) 5(1973), str. 94-103. Rad papina povjerenstva možemo pratiti također u *Communicationes* 9(1977), str. 269-270. Tu se izričito kaže: »Uti notum enim est, in documentis Concilii Vaticani II praescriptiones habentur quae materiam de bonis temporalibus tangunt, quorumque consecraria in lege ordinari debent (cf. *Presbyterorum Ordinis*, nn. 17, 20, 21; *Apostolicam actuositatem*, n. 10; *Christus Dominus*, n. 28; etc.).« U *Communicationes* 15(1984), str. 27-37 među općim zapažanjima (Aniversiones generales) na predloženi nacrt iz 1977. godine »De bonis Ecclesiae temporalibus«. Na svim radnim sastancima papina povjerenstva za reformu Zakonika, držalo se načela II. vatikanskoga sabora u dotičnoj materiji.

¹² U kan. I određeno je: »Canones huius Codicis unam Ecclesiam latinam respiciunt.« Zakonodavac, Rimski papa Ivan Pavao II. u Apostolskoj konstituciji od 25. siječnja 1983. koja počinje riječima »Sacrae disciplinae leges« proglasio je *Zakonik iz 1983.* i, između ostaloga kazao: »Sredstvo, kakav je *Zakonik*, potpuno odgovara naravi Crkve, osobito kako izlaže učiteljstvo II. vatikanskoga sabora promatrano općenito, a posebno njegov ekleziološki nauk. Dapače, taj novi zakonik može, na određeni način, shvatiti kao veliki napor da se taj nauk, to jest saborska ekleziologija, prenese na kanonički govor. Iako nije moguće sliku Crkve opisanu naukom sabora savršeno prevesti na kanonički jezik, ipak *Zakonik* uvijek treba da se vraća toj slici kao prvotnom uzoru čije crte mora u sebi, kako je to moguće, izricati po svojoj naravi. Odatle potječu neke temeljne odredbe prema kojima se ravna sav novi zakonik, ali u granicama njemu vlastita predmeta, kao i jezik koji je s tim predmetom povezan. (...) Odatle slijedi da ono temeljno novo što se nalazi u II. vatikanskom saboru, osobito u njegovu ekleziološkom nauku, ne udaljujući se nikad od zakonodavne predaje Crkve, jest također novo u novom *Zakoniku*.«

Eklezilogija II. vatikanskog sabora je nadahnuće i temelj Zakonika iz 1983., pa i onda kada se radi o Crkvenim vremenitim dobrima. U tom smislu se, npr., posebno ističu kan. 1254, § 2. što odgovara PO, br. 17; kan. 1260. koji se poziva na kan. 222, § 1, te kan. 1261, § 2. Ti su kanoni posebno nadahnuti na saborskom učenju. Biskupi su prema kan. 1271. pozvani da i u vremenitim dobrima surađuju odnosno da dadu svoj doprinos uzdržavanju Svete Stolice. Posebno je kan. 1272. imao u vidu PO br. 17 kada je riječ o benefiциjskom sustavu, itd.

Kada je riječ o vremenitim crkvenim dobrima onda se misli na vremenita dobra koja posjeduju Crkva i njene *javne pravne osobe*.¹³ Veoma je važno shvatiti propis kan. 204, § 2: »Ta crkva, na ovom svijetu sazdana i uređena kao društvo, opstoji u Katoličkoj crkvi kojom upravlja Petrov nasljednik i biskupi s njim u zajedništvu.« Dakle, Katolička crkva je na ovom svijetu, također i vidljiva stvarnost, ona je »ut societas constituta et ordinata« (kan. 204, § 2). Crkva je organizirano zajedništvo svih krštenih koji su utjelovljeni u Krista. Vjernici trebaju biti odgovorni za poslanje Crkve, oni su, prema kan. 204, § 1, »na svoj način dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe (...).« U Zakoniku iz 1983., koliko nam je poznato, samo se na jednom mjestu, i to u kan. 1263, konkretno spominje i fizičke osobe i privatne pravne osobe kojima biskup može, u slučaju nužde, nametnuti umjeren namet, doprinos, pa tako čitamo: »Dijecezanski biskup ima pravo (...) za potrebe biskupije nametnuti (...) umjeren doprinos, razmjernan njihovim prihodima: ostalim fizičkim i pravnim osobama, a dopušteno mu je samo ako je velika potreba i pod istim uvjetima nametnuti izvanredan i umjeren namet, poštujući krajevne zakone i običaje koji mu daju veća prava.« Može se od fizičkih osoba i privatnih pravnih osoba tražiti neki određeni doprinos i onda kada se učine posebni ugovori, ali tu se ne radi o općem nego o partikularnom pravu, što treba izričito naglasiti.¹⁴ Takve propise može donijeti također i građanska vlast, ali se to radi u rijetkim slučajevima, jer to

¹³ O pravnim osobama u Katoličkoj crkvi usp: J. BRKAN, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, Bogoslovna biblioteka, knjiga 24, Makarska, 1997., str. 196-218;

Kan. 1257, § 1; »Sva vremenita dobra koja pripadaju općoj Crkvi, Apostolskoj Stolici ili drugim javnim pravnim osobama u Crkvi crkvena su dobra i njima se upravlja prema kanonima koji slijede kao i prema njihovim statutima.

§ 2: Vremenitim dobrima privatne pravne osobe upravlja se prema njezinu statutu, a ne prema ovim kanonima, osim ako se izričito određuje što drugo.«

¹⁴ Usp. npr. *Communicationes*, 15(1984), str. 29: »Systema »Kirchensteuer« non primario ab impositione Ecclesiae, sed a lege civili pendet; hoc praeterea systema vigeat etiam sub Codice Iuris Canonici, etsi Codex Ordinario loci nullum agnoscit ius simile tributum imponendi. Si denique »a fidelibus acceptatur« datur fatisspecies can. 1214.« Kan. 1214. je kanon iz nacrtu, ne iz današnjega Zakonika. Jedan je stručnjak predložio da se poslije riječi »imponendi« doda »ad tempus«, str. 28. No, to nije prihvaćeno nego je ostavljeno razboritom sudu dijecezanskog biskupa.

nije u duhu općih Crkvenih odredaba. Dakle, u pravilu, kada je govor o vremenitim Crkvenim dobrima onda se treba držati propisa kan. 1255, koji kaže: »Opća Crkva i Apostolska Stolica, partikularne Ckve i svaka druga pravna osoba, bilo javna bilo privatna, subjekti su sposobni stjecati, posjedovati i otuđivati vremenita dobra te upravljati njima prema pravnoj odredbi.«

Kada je riječ o građanskim zakonima, također i njih se treba držati, posebno kada je riječ o Crkvenim vremenitim dobrima, poglavito kada se pojedini kanon poziva na građanske zakone. Tu se treba držati općeg načela iz kan. 22 Zakonika iz 1983: »Građanski zakoni, na koje upućuje crkveno pravo, neka se u kanonskom pravu obdržavaju s jednakim učincima, ako nisu protivni božanskom pravu i ako se kanonskim pravom ne određuje što drugo.« Kan. 22. temelji se također i na II. vatikanskom saboru CD 19, i GS 74.

Među principima koje je postavila Biskupska Sinoda od 30. rujna do 4. listopada 1967., prema kojima se treba reformirati Crkveni Zakonik bio je, također i V. princip: »De applicando principio subsidiaritetatis in Ecclesia«; njega se trebalo pridržavati papino povjerenstvo i kada se radi o upravljanju Crkvenim vremenitim dobrima kod kojih treba voditi računa o građanskom zakonodavstvu u toj materiji.¹⁵

1. Prirodno pravo i sloboda Katoličke crkve da stječe, posjeduje, otuđuje i upravlja Crkvenim vremenitim dobrima

Da bi uopće Katolička crkva mogla pravilno, odnosno zakonski posjedovati i raspolagati vremenitim dobrima treba joj izvjesna sloboda od građanskih vlasti. Zato II. vatikanski sabor u Deklaraciji *Dignitatis humanae* o vjerskoj slobodi, govori o vremenitim dobrima dva puta, i to u br. 13. i 14. i to kada je riječ o slobodi Crkve u br. 13 i poslanju Crkve u br. 14. Na te se brojeve poziva zakonoda-

¹⁵ Usp. *Communicationes*, 2(1969), na str. 8 čitamo: »Momentum harum peculiarium legislationum in novo Codice Iuris Canonici, cum regimen bonorum temporalium iuxta leges propriae nationis magna ex parte ordinari debeat.« Princip subsidiarnosti je prvi put spomenuo papa Pio XI., u enciklici od 15. svibnja 1931. »Quadragesimo anno«, br. 80. Tu čitamo: »Premda je, naime istina, što povijest bjelodano dokazuje, da zbog promijenjivih prilika mnoge poslove koje su prije vršila i mala, danas mogu obavljati samo velika udruženja. Ostaje ipak u socijalnoj filozofiji čvrsto i nepobitno ono načelo koje se ne može ni ukloniti ni promijeniti: kao što ne valja pojedincima oduzimati i predavati državi one poslove koje oni mogu obavljati na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i vrlo škodljivo i za javni poredak opasno davati većemu i višem društvu mora po svom pojmu i značenju pomagati udovima društvenog tijela, a ne smije ih nikada ni uništiti ni sasvim prisvojiti« (prijevod smo uzeli iz: Socijalni dokumenti Crkve. *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*. Uredio i uvod napisao Marijan Valković), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., st. 54). Usp. GS, 25.

vac u kan. 1254, § 1 kada je propisao: »Katolička crkva može po prirodnom pravu, neovisno o svjetovnoj vlasti (idependenter a civili potestate), stjecati, posjedovati i otuđivati vremenita dobra te upravljati njima da bi postigla svrhe koje su joj vlastite.«

Prema kan. 1259 Zakonika iz 1983.: »Crkva može stjecati vremenita dobra na sve pravedne načine, bilo naravnog bilo pozitivnog prava, kako je to dopušteno i drugima.«

Kada je govor o pozitivnom pravu »i drugima« onda tu podrazumijevamo ne samo pozitivno Crkveno pravo nego, također, i građansko zakonodavstvo koje se odnosi na državne podložnike dotične države, regije, općine ili mjesta, posebno kada je u pitanju *zastara* o kojoj govori kan. 1268, koji se poziva na kan. 197-199 Zakonika iz 1983. i na ostavštinu u pobožne svrhe (*causas pias*) u korist Crkve, bilo da se radi o činima *između živih* (*inter vivos*) ili *za slučaj smrti* (*mortis causa*) (usp. kan. 1299, § 1-2). Crkva i država su dvije *originalne zajednice* (ne savršene kako se prije običavalo govoriti), Krist je Crkvu ustanovio, također i kao vidljivu zajednicu vjere, ufanja i ljubavi (usp. LG, 8 i 9; GS, 40), kao zajednicu svih Kristovih vjernika (laici i klerici); posebno, nakon II. vatikanskog sabora, laici trebaju zauzeti svoje mjesto kao humani protagonisti Kristove Crkve. Na to ih poziva Sabor i Zakonik iz 1983.¹⁶ Crkvenoj zajednici je duhovnost svrha! Iako je Crkva originalna zajednica koja ima izvorni suverenitet i prirodno pravo (*iure nativo*) neovisno od svjetovnih vlasti, stjecati, posjedovati, otuđivati i upravljati vremenitim dobrima (kan. 1254, § 1), ona je organizirana i ima svoj pravni poredak koji ne dobiva snagu od nekog drugog poretka i po sebi je dostatna za ostvarenje vlastite svrhe, ali ipak Katolička crkva u dosta slučajeva prihvaća ili se poziva (šalje) također i na građanske zakone jer su njeni vjernici udovi Crkve i članovi određenih država¹⁷, koje imaju vlastito imovinsko pravo kojega svi članovi moraju poštivati. Zakone treba vršiti pod cijenu kazne ako se ti zakoni krše, u protivnom bi zakoni, za čije kršenje nisu predviđene kaznene mjere, bili *nudum ius*. Kako ne bi dolazilo do nesuglasica i napetih situacija između Crkve i države, mnoge države s Katoličkom crkvom sklapaju Konkordate,

¹⁶ Usp. P. A. BONNET, »Il 'christifidelis' recuperato protagonista umano nella Chiesa«, u: *Vaticano II: Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1961-1987)*, br. 1., a cura di Rene Laurelle, Cittadela editrice-Assisi, 1987, str. 471-492, posebno str. 487-492.

¹⁷ Usp. DELLA TORRE G., »Orientamenti e problemi sui rapporti tra Chiesa e Stato dopo il Vaticano II.«, u: AA.VV., *Problemi e prospettive di diritto canonico*, Queriniana, Torino 1977., str. 342; N. ŠKALABRIN, »Pravni odnos između Crkve i političke zajednice«, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 126(1996), br. 7-8, str. 415-420; F. BIFI, »Chiesa, società civile e persona di fronte al problema della libertà religiosa. Dalla revoca dell'Editto di Nantes al Concilio Vaticano II«, u: *Teologia e diritto canonico*, Libreria ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1987., str. 131-151.

Ugovore, itd. U Republici Hrvatskoj kao demokratskoj državi postoji pravni okvir djelovanja Katoličke crkve, također kada je riječ i o Crkvenim vremenitim dobrima.

II. vatikanski sabor u GS, br. 76 govori o političkim zajednicama i Katoličkoj crkvi. Imajući u vidu saborsku nauku, Katolička crkva u Republici Hrvatskoj sklopila je Ugovor kao pravni okvir djelovanja 19. prosinca 1996. Posebno ovdje citiramo čl. 10, stavak 1. i 2. iz Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima jer se u njemu, između ostalog, izričito kaže u čl. 10. stavak 1: »Crkvene pravne osobe mogu kupovati, posjedovati, koristiti ili otuđivati pokretna i nepokretna dobra te stjecati i otuđivati imovinska prava, prema odredbama kanonskoga prava i zakonodavstva Republike Hrvatske.« U stavku 2 članka 10 istog Ugovora, propisano je: »Pravne osobe iz stavka 1. ovoga članka mogu osnivati zaklade. Djelatnost tih zaklada, s obzirom na građanske učinke, ravna se prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske.«¹⁸

U Republici Hrvatskoj je posebno zajamčeno pravo Katoličke crkve da može slobodno raspolagati vremenitim dobrima prema svojim zakonima i prema građanskim zakonima. Da bi se stvorio pravni okvir u tom smislu je sklopljen, također i četvrti Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske, koji je naslovljen »Ugovor između Svete Solice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima«, sklopljen 9. listopada 1998., potvrđen od strane Hrvatskog državnog Sabora, 4. prosinca 1998. godine.¹⁹

¹⁸ *Narodne novine*, Utorak, 25. veljače 1997., br. 3, str. 96. Usp. N. ETEROVIĆ, *Diplomacija i teologija*, Crkva u Svijetu, Split, 2002., str. 187-192; N. ETEROVIĆ, »Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske«, u: *Crkva u Svijetu* 32(1997), str. 181-186; J. MANJGOTIĆ, »Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske«, u: *Riječki teološki časopis*, 10 (2002), br. 2 (20), str. 377-419. Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske su međunarodni ugovori. Također i za te Ugovore vrijede članci 138-140 Ustava Republike Hrvatske. Posebno je važno podsjetiti na *Ustav Republike Hrvatske*, čl. 140: »Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava.«

¹⁹ *Narodne novine*, Srijeda, 30. prosinca 1998., str. 721-723; usp. *Ugovori između Svete Stolice i republike Hrvatske*. Povijest nastanka i komentar Nikola Eterović. Predgovor napisao Josip Božanić (dalje *Ugovori*), Glas Koncila, Zagreb, 2001., str. 295-354; N. ETEROVIĆ, *Diplomacija i teologija*, str. 199-203. Posebno predlažem da se usporedi komentar ili »Prikaz ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima«, str. 205-219; usp. N. ETEROVIĆ, »Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima«, u: *Crkva u Svijetu* 34(1999), br. 1, str. 73-94; J. BRKAN, »Zakoniti zastupnik župe i redoviti upravitelj župnih dobara« u: *Crkva u Svijetu* 37(2002), br. 2, str. 131-171.

Uz Ugovore koje su Sveta Stolica i Republika Hrvatska sklopile, važno je ovdje spomenuti i jedan novi zakon, a taj je: »Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica«, koji je Hrvatski Sabor donio na sjednici 4. srpnja 2002., a stupio je na snagu danom objave u »Narodnim novinama«. ²⁰ Članak 17. spomenutog Zakona naslovljen je: »Sredstva za djelovanje vjerskih zajednica.« ²¹

Može se reći da je u zakonskom okviru Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica izražen prihvatljiv stupanj slobode vjerskih zajednica o gospodarskim pitanjima u Republici Hrvatskoj što zahtijeva Zakonik iz 1983. kan. 1254, §§ 1-2. Tako uz Zakonik iz 1983., pojedine partikularne odredbe, Ustav Republi-

²⁰ »Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica«, u: *Narodne novine*, Utorak, 16. srpnja 2002., str. 3441-3444, br. 83.

²¹ Čl. 17. »Vjerska zajednica stječe sredstva:

- (1) – prihodima od svoje imovine,
 - iz dobiti trgovačkih društava kojih su imatelji dionica ili udjela,
 - obavljanjem karitativne, odgojno-obrazovne, kulturne, umjetničke ili druge opće korisne djelatnosti, te prodajom vjerskih izdanja ili suvenira,
 - od pružanja vjerskih usluga,
 - od nasljedstva i darova,
 - od dobrovoljnih priloga (u novcu, uslugama ili radovima) fizičkih i pravnih osoba.

(2) Vjerskoj zajednici odobrit će se sredstva iz državnog proračuna čija će se godišnja visina određivati ovisno o vrsti i značaju njenih vjerskih objekata (kulturnom, povijesnom, umjetničkom i sl.), te djelovanju vjerske zajednice na odgojno-obrazovnom, socijalnom, zdravstvenom i kulturnom području i njenom doprinosu nacionalnoj kulturi, kao i humanitarnom i opće korisnom djelovanju vjerske zajednice.

(3) Vjerskoj zajednici može se iz državnog proračuna i proračuna jedinica lokalne samouprave i proračuna jedinica područne (regionalne) samouprave dodjeljivati i namjenska potpora, osobito za izgradnju i obnovu objekata vjerske zajednice.

(4) Vjerska zajednica podnosi nadležnom tijelu obrazloženi zahtjev za dodjelu sredstava iz stavka 2 i 3 ovog članka.

(5) Vjerska zajednica ne plaća porez na promet nekretnina kada stječe vjerske objekte ili zemljište za izgradnju vjerskih objekata bez obzira na način stjecanja ovih nekretnina.

(6) Vjerska zajednica ne plaća porez na priloge koje joj daju građani i pravne osobe. Pravne i fizičke osobe ne plaćaju porez na dobit, odnosno porez na dohodak do visine propisane zakonom o porezu na dobit i zakonom o porezu na dohodak.

(7) Vjerska zajednica ne plaća carinu i porez na predmete, koje prima od stranih vjerskih zajednica, te drugih stranih pravnih i fizičkih osoba, koje vjerskoj zajednici, odnosno njenim svećenicima i drugim vjerskim službenicima služe za obavljanje vjerskih poslova.

(8) Vjerska zajednica i njeni ustrojstveni oblici koji su stekli pravnu osobnost upisom u Evidenciju za svoje obveze odgovaraju svaki cijelom svojom imovinom, u skladu sa zakonom.«

Usp. »Konačni prijedlog Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica«. I. Razlozi zbog kojih se zakon donosi; II. Pitanja koja se zakonom uređuju; III. Objašnjenje odredbi predloženog Zakona; IV. Sredstva potrebna za provođenje Zakona; V. Razlike između rješenja sadržanih u konačnom prijedlogu Zakona i rješenja iz prijedloga Zakona; VI. Prijedlozi koji nisu prihvaćeni u konačnom prijedlogu Zakona, str. 10-24 (tekst se nalazi kod autora i u aktima Hrvatskog Sabora).

ke Hrvatske, četiri Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske, Sporazum o načinu izvršenja određenih obveza Republike Hrvatske prema Katoličkoj crkvi²², i Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, Katolička crkva može izvršiti svrhe radi kojih raspolaže vremenitim dobrima, tj. može slobodno: 1. uređivati bogoštovlje, brinuti se za dolično uzdržavanje klera i drugih službenika, vršenje djela apostolata i dobrotvornosti, napose prema siromasima (usp. kan. 1254, § 2).

2. Napuštanje nadarbinskog sustava i njegovo preuređenje

Kao najveću novost II. vatikanskog sabora smatramo napuštanje ili *reformu nadarbinskog sustava*²³ u kanonskom pravu latinske Crkve o Crkvenim vremenitim

²² Sporazum su potpisali: Ministar financija Republike Hrvatske gosp. Borislav Škegro i Predsjednik Hrvatske biskupske konferencije i nadbiskup zagrebački mons. Josip Bozanić, u Zagrebu 26. veljače 1999.

²³ Smatramo da su najvažnije novosti u Zakoniku iz 1983. o Crkvenim vremenitim dobrima u odnosu na Zakonik iz 1917.: 1. napuštanje i reforma nadarbinskoga sustava; 2. prvenstvo službe nad nadarbinom (PO, 20); 3. ustanovljenje novih ustanova za uzdržavanje klera i za razne biskupijske potrebe, te socijalno osiguranje; 4. ustanovljenje biskupijskog i župskog ekonomskog vijeća, te dijecezanski ekonom; 5. davanje veće slobode u gospodarskim stvarima partikularnim Crkvama na razini biskupije i na razini biskupske konferencije; 6. pozivanje na područno građansko pravo; 7. tendencija uključivanja vjernika laika oko stručnog vođenja i savjetovanja stručnjaka u pitanjima vremenitih dobara; 8. ekonomsko izjednačivanje klera što uključuje veću socijalnu pravdu unutar Crkve (usp. F. DOSTILIO, *Prontuario del Codice di diritto canonico*. Presentazione del Card. Vincenzo Fagiolo, presidente del Pontificio Consiglio per l'interpretazione dei testi legislativi, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1995., str. 463).

Što se, pak, tiče Crkvene nadarbine, nju je definirao Zakonik iz 1917. u kan. 1409. kada kaže da je Crkvena nadarbina: »Beneficium ecclesiasticum est ens iuridicum a competente ecclesiastica auctoritate in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et iura percipiendi redditus ex dote officio adnexos.« Usp. I. ROGIĆ, *Imovinsko pravo Katoličke crkve*, ciklostil, Đakovo, 1960., str. 176–209. Kroz povijest Crkve je bilo zabranjivano ređenje nekoga za đakona ili prezbitera ako mu se nije osiguravalo uzdržavanje iz neke nadarbine. U tom smislu je intervenirao *Kalcedonski sabor*, kan. VI. koji ne dozvoljava apsolutno ređenje, tj. bez sredstava za život. Sabor je propisao: »Nullum absolute ordinari debere presbyterum aut diaconum nec quamlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesiae civitatis aut possessionis aut martyrii aut monasterii, qui ordinandus est pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta synodus, irritam esse huiusce modi manus impositionem, et nusquam posse ministrare, a ordinantis iniuriam«, a *Lateranski III. sabor*, br. 5: »Episcopus si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitae percipiat, in diaconum vel presbyterum ordinaverit, tamdiu necessaria ei subministret, donec in aliqua ei ecclesia convenientia stipendia militiae clericalis assignet; nisi forte talis qui ordinatur existerit, qui de sua vel paterna hereditate subsidium vitae possit habere« (Conciliorum oecumenicorum decreta, editio tertia, Institutio per le scienze religiose, Boglogna, 1973., str. 90 i 214). U tom smislu usp. V. DE PAOLIS, »Il sostentamento del clero dal Concilio al Codice di diritto canonico«, u: *Vaticano II: Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, a cura di René Latourelle, 1, Cittadella editrice-Assisi,

tim dobrima. Ta se reforma izričito spominje u Zakoniku iz 1983., kan. 1272, koji je prihvatio Saborske dokumente: CD, 28; PO 20, 21. Kan. 1272. izričito spominje kan. 1274, § 1 na koji je veliki utjecaj izvršio II. vatikanski sabor u dokumentima: LG, 13, 23; CD, 6, 21, 31, PC, 13; AG, 17, 38; PO, 8, 20, 21.

Sabor prvo mjesto daje *službi*, a *ne nadarbini* kako je bilo u crkvenoj povijesti do II. vatikanskog sabora. Crkvene službe su prije toga sabora bile pridržane klericima i redovnicima; samo u rijetkim slučajevima nalazimo i vjernike laike. Tek su se u zakonodavstvu Katoličke crkve stvari razbistrile nakon Sabora. Prema kan. 145, § 1: »Crkvena je služba svaka zadaća trajno ustanovljena bilo božanskom bilo crkvenom uredbom koja se vrši u duhovnu svrhu.« U § 2. kan. 145. čitamo: »Obveze i prava vlastita pojedinim crkvenim službama određuju se ili samim pravom kojim se služba ustanovljuje ili odlukom mjerodavne vlasti kojom se ona ustanovljuje i ujedno daje.« Kan. 145, § 1, prihvatio je u potpunosti definiciju PO, 20, o crkvenoj službi. Prema Saboru i Zakoniku iz 1983. određeno je što se podrazumijeva pod pojmom crkvene službe »pod kojom se odsada ima podrazumijevati svako trajno dodijeljeno zaduženje koje se ima vršiti s duhovnim ciljem.« Dakle, najvažnije je za crkvenu službu da se vrši *s duhovnim ciljem* (in finem spiritualem exercendum« (PO, 20, Zakonik iz 1983. kan. 145, § 1.). Sabor više ne dijeli crkvene službe na *kleričke službe* i *laičke službe*, *konzistorijalne* i *ne konzistorijalne*, niti »duplicia« ili »simplicia« ili »residentialia« i »non residentialia«, ili one koje se nazivaju »manualia ili temporalia«, »perpetua ili inamovibilia« itd.²⁴

Četiri su bitna elementa crkvene službe: 1. *zadaća* (munus) ili mnoštvo funkcija (obveza i prava); 2. *trajno ustanovljena* (stabiliter constitutum); 3. *ustanovljena bilo božanskom bilo crkvenom uredbom*; 4. Crkvena se služba mora vršiti *u duhovnu svrhu* (in finem spiritualem exercendum). Tako više nema ni govora o nadarbinskim službama. Nadarbina je mogla postojati bez službe. Nadar-

1987., str. 571-575. Cijeli članak je na str. 571-601. *Velasio De Paolis* navodi dosta literature o nadarbinskom sustavu koju predlažemo da se usporedi.

Za nadarbinu su važna četiri elementa: 1. crkvena služba, 2. pravo na prihode (miraz ili prćija nadarbine), 3. trajnost, 4. odluka nadležnog crkvenog poglavara. Dalje, između ostalog, nadarbine su mogle biti: 1. konzistorijalne, 2. svjetovne, 3. rezidencijalne, 4. dušobrižničke. Usp. L. CHIAPPETTA, *Il codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale, II, Libri IV-V-VI-VII*, Ed. Dehoniane-Napoli, 1988., na str. 363., smatra da je među najvećim reformama u pogledu Crkvenih vremenitih dobara baš reforma nadarbinskoga sustava i prihvaćanje odredaba II. vatikanskog sabora, posebno: PO, br. 8, 17, 20-21.

²⁴ Usp. *Communicationes*, 22(1990), str. 118-120. Papa Pavao VI. u Apostolskom pismu Motu proprio: »Ecclesiae Sanctae« (dalje ES), od 6. kolovoza 1966. kada govori o pravičnom nagrađivanju svećenika prema CD, br. 18. i PO, br. 20-21, u ES, br. 8. zahtijeva se: »Komisiji za obnovu Kodeksa kanonskoga prava povjerava se dužnost reforme nadarbinskog sistema. Međutim neka se Biskupi, saslušavši svoja Svećenička Vijeća, pobrinu da se poduzmu mjere za pravičnu razdiobu dobara pa i dohodaka iz nadarbina« (Prijevod smo preuzeli iz: *Nova et Vetera*, Sarajevo, 1978., 28(1978), svezak 1-2, Dokumenti, br. 3, str. 359).

bina se sastojala iz službe i prava na prihode iz crkvene službe, kao miraz koji je uzdržavao službenika.²⁵ Kako vidimo, Zakonik iz 1983. više ne upotrebljava sintagmu *kleričke službe* ili *laičke službe*. »Crkvene službe nisu pridržane samo za klerike već ih, prema pravnim odredbama, mogu vršiti klerici i vjernici laici te članovi ustanova posvećenog života.«²⁶

Preuređenje nadarbinskog sustava je izričito propisao sabor u Dekretu »Presbyterorum ordinis« o službi i životu prezbitera, u br. 20 i 21. Dosadašnji nadarbinski sustav bio bi, prema saborskim Ocima, nepravedan u onom povijesnom trenutku Katoličke crkve. Umjesto beneficija, jer su se izmijenile gospodarske i socijalne okolnosti, danas se zahtijeva pravedna plaća za prezbitere koji su posvećeni službi Božjoj, te vrše povjerene službe jer »radnik zaslužuje svoju plaću« (Lk 10, 7).« Sabor se poziva na Sveto pismo u kojemu čitamo: »Gospodin je naredio onima koji navještaju Evanđelje da od Evanđelja žive« (1 Kor 9, 14).« Dalje Sabor kaže: »Ukoliko nije prezbiterima pravedna plaća drugačije osigurana, imaju sami vjernici, jer za njihovo dobro prezbiteri rade, pravu obvezu brinuti se da im se uzmogne priskrbiti nužna sredstva za doličan i dostojan život« (PO, 20). Sabor zahtijeva da biskup »omogući ne samo da pravično budu plaćeni oni koji prezbiterima služe, nego također da i sami u stanovitoj mjeri pri-teču u pomoć siromasima« (PO, 20).

Vrijedno je naglasiti da je Sabor odredio: »Zato neka se napusti takozvani nadarbinski sistem i neka se barem tako preuredi da se nadarbinski vid ili pravo na prihode koji su spojeni sa službom, smatra za stvar drugog reda a pravo mjesto neka se u crkvenom pravu dade samoj službi pod kojom se od sada ima podrazumijevati svako trajno dodijeljeno zaduženje koje se ima vršiti s duhovnim ciljem« (PO, 20).

Sabor u PO, br. 21. naglašava *skupni fond* i *socijalnu skrb*. U tome saborski oci spominju, kao uzor, mladu jeruzalemsku Crkvu kada »im je sve bilo zajedničko« (Dj 4, 32) i kada se »svakom pojedincu davalo prema njegovim potrebama« (Dj 4, 35). Sabor kaže da biskupijskom ustanovom upravlja biskup uz pomoć delegiranih svećenika a, gdje je to korisno, treba tražiti pomoć laika koji su ekonomski stručnjaci. Poželjno je da se u pojedinim biskupijama ili crkvenim pokrajinama osnuje »zajednička blagajna« (massa bonorum).²⁷ U *zajedničku bla-*

²⁵ Usp. BRKAN, *Opće odredbe*, str. 279-282.

²⁶ Usp. BRKAN, *Opće odredbe*, str. 278.

²⁷ Posebno je važna ustanova za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika jer je Sabor stavio naglasak na službu, a ne na nadarbinu. Prema N. Eteroviću: »ova je ustanova, dakle, različita od već spomenutog Središnjeg fonda za crkvene ustanove Hrvatske biskupske konferencije na čiji će se račun polagati novčane naknade za oduzetu imovinu crkvenim pravnim osobama koju Republika Hrvatska nije u stanju vratiti ili zamjeniti« (N. ETEROVIĆ, *Diplomacija i teologija*, Crkva u Svijetu, Split, 2002., str. 21, bilješka 11.

gajnu²⁸ se trebaju slivati prihodi od »doprinosa vjernika, ali i iz drugih izvora koje treba pravno odrediti« (PO, 21). Tu se predlažu i ustanove koje su sastavljene od više biskupija te ustanove »različitih nacija« (PO, 21).²⁹

3. Karitativno služenje Crkve

U Katoličkoj crkvi, prema LG br. 8 i PO 17, što se navode kao izvori za kan. 1254, § 1 Zakonika iz 1983., siromaštvo se promatra kristološki³⁰, i to pod dva vida: 1. Crkva mora nasljedovati Krista koji je sam sebe oplijenio, postavši siromašan, radi ljudi, tako i ona treba biti Crkva siromaha, i 2. siromaštvo u ovome radu promatramo pod aspektom dužnosti Crkve da donosi zakone kako učinkovitije pomagati ljude, siromahe i na materijalnom planu. Ovdje promatramo siromaštvo pod drugim vidom »zakonito, konkretno karitativno služenje«. U tom smislu Katolička crkva, imajuću u vidu tradiciju i Saborsko učenje i današnje potrebe, među svrhe, radi kojih posjeduje vremenita dobra, u kan. 1254, § 2 navodi, također i: »vršenje djela apostolata i dobrotvornosti, napose prema siromasima.« Zato, crkvena vremenita dobra jesu, između ostalog, i radi karitativnog djelovanja Crkve. Krist je rekao da će uvijek biti siromaha, a crkvena briga za siromahe mora biti onakva kako ju je Krist naučio. U ovom svijetu djelovanje Crkve mora biti djelovanje samoga Krista.

Sam II. vatikanski sabor, u dekretu »Apostolicam actuositatem« o apostolatu laika br. 8, na koji se poziva kan. 1254, § 2, govori se o karitativnoj djelatnosti kao jednoj od svrha³¹ koje su vlastite Katoličkoj crkvi kada stječe, posje-

²⁸ U kan. 531 imamo »župnu blagajnu« (massam paroecialem«. Za kan. 531 Zakonika iz 1983. izvori su, također i PO, 20, 21; ES I, 8.

²⁹ Zajednička blagajna, zajednički fondovi, itd. kriju opasnost da neupućeni dobiju pogrešnu sliku Crkve u pogledu vremenitih dobara. Sabor je svjestan da reformu nadarbinskog sustava nije jednostavno provesti u svim dijelovima svijeta zato je to prepustio biskupskim konferencijama (kan. 1272). HBK je ostala na stajalištu kako je bilo propisano od BKJ, a taj propis je: »U našim krajevima nakon agrarne reforme 1945., nema nadarbina takve vrijednosti da bi bilo pametno i shodno stvarati nekakav »biskupijski fond« (usp. *Službene vijesti* HBK, 2 (1-1994), str. 10).

³⁰ Usp. J. DUPONT, »La Chiesa e la povertà«, u: *La Chiesa del Vaticano II., Studi e commenti intorno alla Costituzione dogmatica 'Lumen gentium'*. Opera collettiva diretta da Guilherme Baraú, o.f.m., Vallecchi Editore Firenze, 1965., str. 387-418.

³¹ Prema kan. 1254, § 1: »Svrhe pak koje su joj vlastite (Crkvi m. op.) osobito su ove: uređenje bogoštovlja (cultus divinus ordinandus), briga za dolično uzdržavanje klera i drugih službenika (honesti cleri aliorumque ministrorum sustentatio procuranda), vršenje djela apostolata i dobrotvornosti (opera sacri apostolatus et caritatis), napose prema siromasima (praesertim erga egenos, exercenda).«

duje, otuđuje i upravlja vremenitim dobrima. Tu se Sabor poziva na Isusove riječi: »Meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće« (Mt 25, 40) i: »Ako imadete ljubavi jedan prema drugome, po tom će svi upoznati da ste moji učenici« (Iv 13, 35). Sabor naučava: »Zato Crkva drži u velikoj časti milosrđe prema siromasima i bolesnima, karitativna djela, i djela uzajamne pomoći da se ublaže svakodnevne ljudske nevolje« (AA, 8). Crkva posebno poziva vjernike laike da: »Svojom stručnošću pomažu da bolje uspjeva dušobrižništvo, a također i administracija crkvenih dobara« (AA, 8). Što se tiče karitativnog djelovanja vrijedno je zapaziti nauku Sabora: »Neka dakle laici smatraju važnim neka prema svojim silama podupiru karitativna djela i pothvate socijalne skrbi bilo privatne bilo javne, također i međunarodne koji uspješno pomažu pojedinim ljudima i narodima u nuždi; neka u tome surađuju sa svim ljudima dobre volje« (AA, 8). Posebno je potrebno shvatiti djelovanje Crkve u misijama, koje treba i ekonomski pomagati. Zato Sabor naglašava razna područja apostolata Crkvene zajednice: »Misijska djelovanja neka prvenstveno shvate kao svoja, surađujući u njima materijalno i osobno. Kršćanima je dužnost i čast uzvraćati Bogu dio dobara (partem bonorum) što ih od njega primaju« (AA, 10).

I Crkveni upravitelji moraju obdržavati također i građanske zakone onoga kraja gdje vjernici djeluju. Tako kan. 1286 nalaže upraviteljima Crkvenih vremenitih dobara: »Upravitelji dobara: 1. neka pri ugovaranju radova brižljivo obdržavaju građanske zakone koji se odnose na rad i socijalni život, prema baštinenim načelima Crkve.« Kan. 1286 poziva se na AA, br. 22 kada govori o privrženosti laika službi Crkve u posebnom svojstvu. Tu se misli na one laike koji svojom stručnošću pružaju pomoć Crkvi. Njih: »Pastiri Crkve trebaju rado i sa zahvalnošću prihvatiti te laike, brinuti se da njihov položaj, koliko je najviše moguće, odgovara zahtjevima pravедnosti, jednakosti i ljubavi, naročito što se tiče izvora za uzdržavanje njih i njihovih obitelji, brinući se ujedno i za njihovu neophodnu naobrazbu, duhovnu podršku i poticanje« (AA, br. 22).

I Katolička crkva kod upravljanja vremenitim dobrima treba paziti da ih usmjeri tako da »uzmogne udovoljiti zahtjevima pravde i pravičnosti ... (da se) brže uklone goleme ekonomske nejednakosti koje su povezane s individualnom i socijalnom diskriminacijom koje danas postoje a često se povećavaju ...«. (GS, 66). Veoma je važno za Crkvu činjenica da se: »Moraju također zajamčiti sredstvima za život i ljudsko dostojanstvo onih koji se, osobito zbog bolesti ili starosti, nalaze u većim teškoćama« (GS, 66). Dakle, Crkva treba i pomoću svojih vremenitih dobara pridonijeti da se uklone privredno-društvene nejednakosti.

Crkvena dobra Crkva stječe uglavnom od vjernika. U tom smislu: »Dijecezanski je biskup dužan podsjećati vjernike na obvezu, o kojoj govori kan. 222,

§ 1, i to na prikladan način zahtijevati« (kan. 1261, § 2)³². U II. knjizi Zakonika iz 1983. u I. naslovu »Obveze i prava svih vjernika«, kan. 222, § 1, propisuje: »Vjernici su obvezni pomagati Crkvi u njezinim potrebama da bi imala što je potrebno za bogoslužje, za djela apostolata i dobrotvornosti i za dolično uzdržavanje službenika.«³³

Kršćani trebaju biti aktivni i u međunarodnom pomaganju. O tome govori *Gaudium et spes*, br. 88. Kršćani trebaju prednjačiti u pomaganju drugima koji: »ostaju bez potrebnih sredstava za život i muče se u gladi, bolestima i potpunom bijedi. Slava i svjedočanstvo Kristove Crkve su duh siromaštva i ljubavi« (GS, 88). Sabor zahtijeva i kaže: »... dužnost je čitavog Božjeg naroda, ... da koliko može, olakša bijedu današnjeg vremena, i to, kao što je bio stari običaj Crkve, ne samo od svojeg suviška nego i od osnovnoga« (GS, 88). Sabor poziva katolike da sudjeluju u karitativnom djelovanju s drugim kršćanima: »Jer duh ljubavi ne zabranjuje plansku i organiziranu provedbu socijalne i karitativne akcije, nego je stoviše nalaže ...« (GS 88).

Sabor zahtijeva da se pod biskupovim vodstvom povežu sva djela apostolata: »Tako će se zahvatiti u jedinstvenu akciju svi podhvati i ustanove koje se odnose na katehezu, misije, karitativnu djelatnost, socijalna pitanja, obitelj, škole i na sve druge ustanove koje imaju bilo kakav pastoralni cilj. Time se jasnije očituje i jedinstvo biskupije« (CD, 17).

Kada je govor o vremenitim dobrima redovničkih ustanova, onda u Dekretu »*Perfectae caritatis*« o prilagođenoj obnovi redovničkoga života, br. 13 Sabor kaže: »Same redovničke ustanove, primjereno prilikama pojedinih mjesta, neka nastoje dati kolektivno svjedočanstvo siromaštva i neka od vlastitih dobara rado nešto pridonose za druge potrebe Crkve i za uzdržavanje siromaha, koje svi redovnici moraju ljubiti srcem Kristovim (usp. Mt 19, 21; 25, 34-46; Jk, 2, 15-16; 1 Iv 3, 17).«

Ovdje je potrebno reći da Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica u čl. 18 donosi propise o socijalnim pravima; naslov samoga čl. 18. glasi: »Socijalna prava vjerskih službenika i polaznika vjerskih škola i učilišta.«³⁴

4. Ekonomska solidarnost biskupa u biskupskom kolegiju

Tek kada je Crkva slobodna stjecati, posjedovati, otuđivati i upravljati vremenitim dobrima može izvršiti svoje poslanje, posebno karitativno djelovati, uz-

³² Izvori su za kan. 1261, § 2, Zakonika iz 1983. dokumenti II. vat. sabora: CD, 6; 17; PO, 20; GS 88, te posaborski dokumenat koji se temelji na nauci Sabora, a donijela ga je 22. veljače 1973. Kongregacija za biskupe »*Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum*«, br. 117, 124-129, 133, 134.

³³ Kan. 222, § 1 prihvaća dokumente: Zakonik iz 1917., kan. 1496; AA, 21; AG, 36; PO, 20, 21.

³⁴ Usp. čl. 18. u: »*Narodne novine*«, str. 3443, br. 83, utorak, 16. srpnja 2002.

državati svoje službenike, te mjesne Crkve mogu pomagati centralne ustanove Opće Crkve, odnosno Svetu Stolicu, što svima služi na opću korist i osjećaj općeg zajedništva i na gospodarskom planu. II. vatikanski sabor govori o Crkvi kao vidljivoj i duhovnoj stvarnosti, te o univerzalnosti i katolicitetu jednog Božjeg naroda, da bi u LG br. 23 bio govor o odnosu biskupa u biskupskom kolegiju. U tom smislu kan. 1271 propisuje: »Neka biskupi, radi veze jedinstva i ljubavi, prema mogućnostima svoje biskupije, pridonose pribavljanju sredstava koja su Apostolskoj Stolici prema prilikama vremena potrebna da bi mogla prikladno služiti općoj Crkvi.«

5. Pravično uzdržavanje klerika i drugih Crkvenih službenika

Crkva je na II. vatikanskom saboru dosta brige posvetila uzdržavanju (*sustentatio*)³⁵ svojih službenika, bilo da se radi o klericima (đakoni, prezbiteri i đakoni)³⁶,

³⁵ Latinska riječ *sustentatio* ima više značenja: uzdržavanje, podupiranje, potpora, oslonac, izdržavanje, prehrana, prehranjivanje. Riječ *sustentatio* se nalazi u Saborskim dokumentima: CD, 31; PC, 8, 13; AA, 11, 22; AG, 17; PO, 17, 20, 21; GS, 34, 67, 86; IM 17, 18; LG, 8, 12; CD 23, 31; DH, 4; AG, 6. U Zakoniku iz 1983. nalazimo riječ *sustentatio* na više mjesta: kan. 222, § 1; 230, § 1; 269, § 1; 263; 281, § 3; 282, § 2; 295, § 2; 384. 402, § 2; 538, § 3; 640; 696, § 1; 707, § 2; 1154; 1254, § 1; 1274, § 1; 1350, § 1; 1650, § 2; 1689. Danijel Faltin piše: »Vox 'sustentatio' iam antiquitus in iure canonico significationem technicam accepit, indicans summam mediorum materialium et oeconomiarum quae toto tempore vitae et activitatis clerici ei necessaria et debita sunt. Hac vi verbum usurpatur in petitionibus Patrum Concilio ut de hoc argumento in aula tractatio instituatur, et 'normae aetati nostrae accomodate' detur. Quo termino duo distincta intelliguntur: retributio, scilicet constans subministratio mediorum ad vivendum necessariorum clero qui in sua opera incumbit, et praeterea previdentia socialis, qua clericus certus est sibi constantem, debitum et sufficientem concursum mediorum et necessarium curarum venturum esse, cum senectus, vel inhabiles opera sua perficiendi superaverit. In eodem capite quod commemoratum est aliter loquitur de retributione et de instituto pensionis, idem tamen intelligens; alteri petunt ut provideatur negotiis oeconomicis cleri pro ipsorum infirmitate in animadversionibus Commissionis Preparatoriae in caput 'De recto usu bonorum', dum et contra in Schemate A 'sustentatio honesta' opponitur 'congruare pensioni', et ideo secundum communiorem usum stat pro retributione. Quod in Schemate B iteratur. Etiam in aula Concilii in sensu complexivo de sustentatione actum est.«

In decretis Concilii habetur terminologia certa et clara: sustentatio est terminus genericus, amplectans retributionem et praevidentia sociale, sicut evincitur ex textibus n. 20 et 21 decreti »Presbyterorum Ordinis« (D. FALTIN, »De recto usu bonorum Ecclesiasticorum ad mentem Contilii Vaticani II.«, u: *Apollinaris*, 40(1967), br. 1-4, str. str. 409-410. Cijeli članak se nalazi na str. 409-441.); usp. V. DE PAOLIS, »Il sostentamento del clero dal Concilio al Codice di diritto canonico«, u: *Vaticano II: Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, a cura di René Latourelle, br. 1, str. 571-601.

³⁶ Redovnici mogu biti i klerici i laici, jer naime, u II. vatikanskom saboru, LG, br. 43. čitamo: »Ako se gleda na božansku i hijerarhijsku konstituciju Crkve, taj stalež nije srednji između svećeničkog i laičkog položaja, nego Bog poziva s obje strane neke vjernike da imaju u životu Crkve poseban dar i koriste njenoj spasiteljskoj misiji na svoj način.«

bilo da se radi o Kristovim vjernicima laicima »koji služe u korist biskupije«, tj. o onima koji djeluju u ime Crkve i po Crkvenom nalogu na raznim područjima njene djelatnosti. U tom smislu govor je o *posebnoj ustanovi za održavanje klerika* koji služe u korist biskupije; o *socijalnom osiguranju klera*, te o *zajedničkom fondu* koji služi za različite potrebe biskupije. Zakonik iz 1983. u kan. 1274, § 5 kaže: »Ako je moguće, neka se te ustanove osnuju tako da budu priznate i u građanskom pravu.« Kada je u pitanju uzdržavanje klerika onda kan. 1274, § 1 prihvaća Saborsku nauku i saborska načela, te propisuje: »Neka u svakoj biskupiji bude posebna ustanova koja će prikupljati dobra ili priloge sa svrhom da se prema odredbi kan. 281 osigura uzdržavanje klerika koji služe u korist biskupije, osim ako su zbrinuti na drugi način.«³⁷ Kan. 1274, § 1 ima za izvore dokumente II. vatikanskog sabora: LG 13, 23; CD 6, 21, 31; PC 13; AG 17, 38; PO 8, 20, 21. Tu se treba držati načela »pravednosti i crkvenog zajedništva.«³⁸ Kako vidimo, na II. vatikanskom saboru se dosta raspravljalo o uzdržavanju klerika. To također potvrđuju i mnoge intervencije Saborskih otaca, koje se mogu naći u nacrtima (schemmama) pojedinih Dokumenta sabora³⁹.

Ovdje je važno naglasiti da klerici trebaju imati materijalnu pomoć »kojom bi mogli zadovoljiti potrebe svog života i pravično nagraditi one kojih je služenje njima potrebno.« Posebno se misli na oženjene đakone, koji trebaju imati primanja (plaću) za uzdržavanje sebe i svoje obitelji, a isto tako i na vjernike laike koji rade u crkvenoj službi (katehete, predavače, itd.).

Sabor je posebno naglasio, u CD, br. 21, da treba pronaći načina za uzdržavanje biskupa kada se odreknu službe⁴⁰. Dalje CD, br. 28 govori o uzdržavanju dijecezanskog klera.

³⁷ Usp. C. REDELLI, »Sostentamento del clero«, u: *I beni temporali della Chiesa*, u: op. cit., Glossa Milano, 1997, str. 171-195.

³⁸ Usp. *Ugovori*, str. 315-320.

³⁹ Usp. D. FALTIN, »De recto usu bonorum Ecclesiasticorum ad mentem Concilii Vaticani II.«, str. 409-441. Provodeći crkvene propise CD, br. 16 i PO, br. 20-21, članovima papinog povjerenstva za reformu Crkvenog Zakonika papa je odredio da se trebaju pridržavati ES, br. 8, gdje papa Pavao VI., između ostalog, propisuje: »Kodeks Kanonskoga prava, koji se ima obnoviti, trebat će odrediti smjernice prema kojima se, u pojedinim dijecezama ili pokrajinama, ima ustanoviti i drugi zajednički fond (massa communis), kojim će Biskupi moći udovoljiti drugim obavezama prema osobama u službi Crkve i prijeći u pomoć raznim potrebama dijeceze, i prema kojima će bogatije dijeceze pomagati siromašnije.«

⁴⁰ Konkretizacija CD, br. 21, nalazi se već u ES, br. 11: »Biskup, čije je odreknuće na službu prihvaćeno, moći će, ako to zatraži, stanovati negdje u samoj dijecezi. Sama dijeceza uostalom mora se pobrinuti za pristojno i dostojno uzdržavanje Biskupa, koji se povlače. Stvar je Biskupskih Konferencija dotičnog teritorija da u obliku opće upute odredi način na koji dijeceza treba da udovolji toj dužnosti.«

Kada je riječ o zahvali na službi pojedinih župnika, kaže se u CD, br. 31: »Biskup treba da se pobrine za dolično uzdržavanje onih koji su se zahvalili na službi«. Prezbiteri trebaju surađivati u prezbiteriju i na ekonomskom planu, zato Sabor naglašava suradnju među prezbiterima i kada se radi o stvarima gospodarske naravi (PO, br. 8).

Posebno mjesto zauzima saborski nauk o svojevrijednom siromaštvu i stavu prema svijetu i vremenitim dobrima što je izraženo u PO, br. 17. Sabor upozorava klerike, da iako žive u svijetu, da imaju na umu da nisu od svijeta, te nadodaje: »Budu li se dakle služili ovim svijetom kao da se njim ne služe doći će do one slobode po kojoj – oslobođeni svake neuredne brige – postaju poučljivi da slušaju glas u svakidašnjem životu« (PO, 17). Prezbiteri trebaju imati svijest o pravilnoj upotrebi dobara, te da odbace što je štetno »za njihovo poslanje«⁴¹. Dalje, Sabor kaže: »Svećenici, jer im je Gospodin 'udio i čaša' (br. 18, 20), moraju se služiti vremenitim dobrima samo u one svrhe za koje ih je – prema nauci Krista Gospodina i prema odredbi Crkve – slobodno namjenjivati. Crkvenim dobrima u pravom smislu riječi neka svećenici upravljaju prema naravi stvari i prema odredbama crkvenog zakonika, a koliko je to moguće, neka to bude uz pomoć stručnih laika. Neka uvijek ova dobra upotrebljavaju u one svrhe radi kojih je Crkvi dopušteno posjedovati vremenita dobra, naime: za uređenje bogoslužja, za osiguranje pristojnog uzdržavanja klera, za djela svetog apostolata ili ljubavi, napose u korist bijednika«.⁴²

Sabor poziva svećenike »da prigrle svojevrijedno siromaštvu«, te »Neka većma negoli ostali Kristovi učenici izbjegavaju svaki oblik taštine u svom načinu života. Svoj stan neka tako urede da nikome ne izgleda nepristupačnim i da se nitko nikada pa ni onaj niži ne boji ulaziti« (PO, 17).

I klerici i laici »koji s nekog zakonskog naslova sudjeluju u upravljanju crkvenim dobrima, moraju obavljati svoje poslove u ime Crkve, prema pravnoj odredbi« (kan. 1282).⁴³ U takvom slučaju će izbjeci nezakonito i nemoralno bogaćenje tuđim vremenitim dobrima.

⁴¹ Usp. D. FALTIN, »De recto usu bonorum...«, str. 438-441.

⁴² Usp. kan. 1254, § 2.

⁴³ Usp. PO, 17; kan. 1257, §§ 1-2. Usp. J. BRKAN, »Zakoniti zastupnik župe i redoviti upravitelj župnih dobara«, u: *Crkva u svijetu*, 37(2002), br. 2, str. 131-171. A. VIZZARRI, »L'amministrazione dei beni ecclesiastici«, u: *I beni temporali della Chiesa*, Glossa, Milano, 1997., str. 71-92. Naš autor na str. 71. definira upravu crkvenim vremenitim dobrima na slijedeći način: »L'amministrazione dei beni ecclesiastici e l' insieme degli atti e delle attività che vengono compiuti intorno a u bene o a un complesso di beni per aquistarli, curarne la conservazione e il mantenimento, percepirne ed erogarne i frutti e i redditi e, infine, per alienarli.«

Zaključak

Odredbe, preporuke i ideje II. vatikanskog sabora itekako su zastupljene u V. knjizi Zakonika iz 1983. Radi toga uopće nije moguće shvatiti kanone iz V. knjige Zakonika iz 1983. o Crkvenim vremenitim dobrima bez prethodnog poznavanja izvora kanona 1254-1310. Iz tih izvora zaključujemo da Katolička crkva i crkveno-pravna znanost imaju svoj kontinuitet od prvih stoljeća Crkve, ali isto tako, budući da se Crkva uvijek obnavlja, također i preko svojih zakona, njeni zakoni pridonose duhovnim svrhama Božjeg naroda. Kada raspravljamo o Crkvenim zakonima onda ih možemo shvatiti jedino ako ih povežemo s teološkim znanostima, jer, naime, teologija nije samo *znanost o vjeri* (Biblija, dogmatika itd.), nego je, također i *znanost koja proučava kako konkretno živjeti po vjeri* (pravna znanost, moralka, pastoral, itd.). Imajući tu stvarnost na umu, saborski su Oci na II. vatikanskom saboru, čitajući inteligentno znakove vremena, zaista obnovili lice Crkve i posredstvom svoje nauke o Crkvenom djelovanju na gospodarskom planu, što je zakonodavac konkretno ugradio u Zakonik iz 1983. godine. Zato Crkva zahtijeva napuštanje nadarbinskog sustava i uvođenje novih struktura kao što su: zajednički fondovi, župna blagajna, itd. Crkva se očituje i u pravnim propisima, kada slijede II. vatikanski sabor.

Budući da je Katolička crkva temeljni sakrament spasenja ljudskog roda, ona preko svoga vidljivog znaka – Božjeg naroda – pomaže čovječanstvu, također i na materijalnom planu, uvijek s duhovnim ciljem. Zato Crkveni zakoni, bilo oni koji su doneseni u kontinuiteti, bilo oni koji se temelje (izvori) na dokumentima II. vatikanskog sabora, trebaju služiti spasenju duša; to im je vrhovni cilj i zato postoje u realnosti Crkve. Isus Krist nije samo Utemeljitelj Crkve, nego i njen Zakonodavac i Osloboditelj. Kada zakoni o Crkvenim vremenitim dobrima ne bi bili kao sredstvo pomoću kojega Crkva i njene pravne osobe izvršavaju svoje poslanje, kada ne bi Crkva i njene pravne osobe pravično rasporedili vremenita dobra, onda bi se ona iznevjerila svrsi radi koje ju je Krist osnovao.

Summary

THE INFLUENCE OF THE SECOND VATICAN COUNCIL ON BOOK V OF THE CODE OF CANON LAW (1983) ABOUT TEMPORAL GOODS OF THE CHURCH

In this paper the author presents the implementation of the Second Vatican Council and its principles in the Catholic Church, by having renewed its legislature about »The temporal goods of the Church« in Book V of the 1983 Code of Canon Law for the Latin Church. Council's principles, decisions and recommendations had enormous influence

on ecclesiology that influenced on Church's legislature, on Book V of the 1983 Code of Canon Law under the title »Temporal Goods of the Church« (cann. 1254-1310). The Second Vatican Council influenced most on the reform of beneficiary system and on giving priority to office before beneficiaries, what has not been the case through Church's history.

After the Second Vatican Council there have been introduced new structures, such as: economic councils, joint treasure, joint fund, social care, central fund and parish fund. After introduction, the author presents: 1) The inherent right and freedom of the Catholic Church to acquire, retain, administer and alienate temporal goods of the Church; 2) The withdrawal from beneficiary system and its rearrangement; 3) Charitable works of the Church; 4) The financial solidarity of bishops in college of bishops; 5) Just support of clergy and other Church's employees.

On the basis of discussions the author concludes that the Second Vatican Council, after the Code of Canon Law of 1917, had huge influence on Church's legislature on temporal goods of the Church, and also he points out that the Catholic Church and its juridical persons have the inherent right to acquire, retain, administer and alienate temporal goods of the Church in order to achieve the objectives which are proper to the Catholic Church according to Second Vatican Council and the Code of Canon Law of 1983.

Key words: Church, Second Vatican Council, The Code, goods, and juridical person.